

Alfred Bakker en Alex Kussendrager

We vervolgen ons artikel, als geplaatst in uitgave 133, daar waar Patijn het maalloon voor Gortzak in 1780 benoemt.

..., voor den jaare 1779 eene Somme van volgens quitantie f7.7.-' (zeven gulden en zeven stuivers).

De zaak van de achterstallige penningen voor verpondingen en andere verplichtingen bleef echter nog jaren voortsliepen.

Uit de correspondentie van de baljuw van Alkemade valt op te maken dat een eerdere aanmaning in het slop geraakt is, door het overlijden van de 'fabryk' H. Baré in Haarlem.

Want in 1730 schreef baljuw P.J. Wierman, een brief aan stadsbaas Cornelis de Jongh over de achterstallige verpondingen en poldergeld.

Ook een 'Heer Hossepied' en Wiermans 'krankheijt' worden aangevoerd als reden voor de vertraging.

In Heer Hossepied herkennen we J. de Hohepied, secretaris van Haarlem.

Wierman kwam met een voorstel. Het achterstallige bedrag zou geruimd kunnen worden voor de aan Haarlem te betalen vergoedingen voor de Westpunt (van het bakenland) en enkele andere percelen op het land van de stad Haarlem.

Stadsbaas De Jongh vond het een goed idee. In 1731 liet hij de Haarlemse 'onderfabryk' Hendrik de Werff, het land van de stad Haarlem opmeten.

Vanuit Haarlem kwamen de heren De Glarges en Gerlings naar Alkemade. Beiden waren oud-burgemeester die vaker werden ingeschakeld bij onderhandelingen.

In dit geval 'om van de oude en seer facheuze bewuste swevende verschillen een eynde te maken'.

Pensionaris Gilles stelde een conceptcontract op. De ondertekening van het contract met de heemraden van de Googerpolder en Haarlem liet evenwel nog jaren op zich wachten.

P.J. Wierman luchtte zijn hart aan 'een weledele heer en zeer geachte vriend' (Cornelis de Jongh?) in een brief van 20 december 1734. Hij memoreerde het bezoek van de heren De Glarges en Gerlings aan Alkemade. De baljuw verzocht om een tijd en dag om naar Haarlem te komen voor de ondertekening. Kennelijk met succes, want in april 1735 werd een oorkonde opgesteld.

Bij de handtekeningen kunnen de namen van Cornelis Mous de Oude, (heemraad van de Googer polder) en Dammas Guldewagen, (secretaris van Haarlem), ontcijferd worden.

Haarlem had leergeld betaald. Later in de 18de eeuw werkte het Leimuidense 'manusje-van-alles' Joost Timmers als een soort rentmeester voor Haarlem. Hij mocht verpondingen en penningen betalen, 'alles ingevolgen de ordre vervat in 't contract van den 8 April 1735 tusschen Heeren Burgemeesteren der stad Haarlem ter eener en den Schout, Dijkgraaf en Heemraden van de Googer Polder ter andere zijde aangegaan', volgens een rekening uit 1791.

Bovendien mocht hij de huur van land en opstallen innen, de onderhoudsstaat van de Lantaarn inspecteren en omschrijvingen van noodzakelijke werkzaamheden maken (die hij waarschijnlijk vervolgens zelf mocht uitvoeren).

De lantaarn in 1731

Aan het conflict tussen Alkemade en Haarlem danken we een mooie kaart, waarop het resultaat van de bouwwerkzaamheden van 1671 goed zichtbaar is.

De kaart is in 1731 gemaakt door de Haarlemse onderfabriek Hendrik de Werff.

Zoals vrijwel alle kaarten uit die tijd diende hij om afspraken over percelen vast te leggen en in dit geval ook over oeverbescherming (van de Westpunt).

De kaart is te vinden in het Noord-Hollands Archief in Haarlem, waar kaarten van 'landerijen van de Stadt Haarlem' worden bewaard.

Het is de meest gedetailleerde kaart die we kennen van de lantaarn en directe omgeving en er valt veel op te zien.

Langs de Oude Wetering zijn kades getekend, met kadegedeelten gereserveerd voor de Stadt Haerlem. Er staat een 'huijs van de Stadt', er is een stenen huis en een houten schuur afgebeeld.

In het 'Riet Landt', langs het Meer, staat een Lantaarn, waar onze aandacht natuurlijk het meest naar uitgaat.

We zien een hoofdconstructie van een centrale paal met vier schoorpalen en een ondersteuning van (waarschijnlijk) nog eens vier schoorpalen.

De in totaal acht schoorpalen rusten op in de grond geheide palen, waarvan er vier onderling door een houten kruis verbonden zijn.

Twee andere heipalen zijn verbonden met een extra zware horizontale balk. Aan de hoofdconstructie hangt een theehuisachtige opbouw met ramen

en roedenverdeling (de lantaarn zullen we maar zeggen) met rondom een soort kraaiennest; in het document uit 1671 'ommeganck' genaamd.

Bovenop de lantaarn zien we een blauw gekleurde koepel, die mogelijk met zink was bekleed, als we denken aan de blikslager uit 1671.

Op de koepel van de lantaarn staat een vlaggenmast met een vlag. Er staat een zuidenwind volgens de tekening.

Op het oog is de lantaarnconstructie aan de zijkant van de centrale paal opgehangen. De ommegang is toegankelijk via een trap aan de zuidkant van de lantaarn.

Onderaan de trap staat onmiskenbaar een hokje of portaal. Vrijwel zeker was hier een afsluitbare toegangsdeur. In een later bestek is sprake van een te leveren scharnier voor de deur onder aan de trap.

Al het houtwerk is rood gekleurd. Het wijst erop dat het hout ingesmeerd is met teer om het te beschermen tegen de weersinvloeden.

We weten dat er teer geleverd is en dat de stadsscheepsbouwer verantwoordelijk was voor het teren volgens het uitgavenoverzicht van 1671.

Loodjes en letters

Verspreid over Nederland, en soms in het buitenland, zijn Haarlemse bakenloodjes gevonden, te herkennen aan het ongekroonde wapen van de stad. Het wapen bestaat uit een veld met daarin een zwaard, daarboven een kruis en geflankeerd door vier zes puntige sterren.

In de laatste decennia van de 18de eeuw werden de bakenloodjes, voorzien van het Haarlemse wapen, geleverd door de Haarlemse loodgieter Arend van Kempen, later door de weduwe van Kempen.

De oplage was constant. In de periode 1781-1794 leverde het bedrijf jaarlijks 2.100 à 2.200 merkkloden.

Bij het uitreiken van het bakenlood aan de schipper, werd een letter ingeslagen, het initiaal van de achternaam van de betalende schipper.

Als uitgiftepunt komt de Melkbrug in Haarlem in aanmerking, waar burger Johan Verwyde het bakengeld inde in 1799.

Maar ook de Langebrug is een (eerdere of noordelijkere) mogelijkheid.

In de borderellen over 1780 en 1781 noteerde de rendant namelijk dat er geen ontvangsten genoteerd konden worden: 'Bij den brugophaalder van de lange brug is [...] geen lantaarn-gelde ontvangen'.

In de verantwoordingen voor de jaarlijkse borderel, neemt de Rendant ook ontvangsten op van een commissaris(se). Er komen ook ontvangsten van vrouwen in voor, bijvoorbeeld in 1784:

'Ontvangen van Femmetje van de Weetering commissarisse na aftrek van derdepart van 22 Schippers, welke binnen de stad Haarlem hebben gelost en niet zijn doorgevaaren, volgens memorie hierbij overgeleeverd 7.7.4.'

Kennelijk was er een regeling dat schippers niet gebruikte vuurloden inleverden bij de commissaris, die daarvoor een bonus ontving: het derdepart. Maar hoe die regeling precies in elkaar stak, is nog niet duidelijk.

Al in de eerste rekening van 1673 is sprake van een 'zeeker Journaal' waarin 'de naamen der Schippers gestelt zyn'. De namen van de schippers waren dus van te voren bekend. Een tweede Journaal (jaarlijks bijgehouden) bestond voor de uitgifte van de bakenloden en de betalingen door de schippers, het Journaal op de letteren'.

Hierin werden de ontvangen bedragen genoteerd, gerubriceerd volgens de eerste letter van de achternaam van de schipper.

Uit de jaren tachtig van de 18de eeuw zijn diverse Journaals op de letteren bewaard gebleven.

In vier beschouwde jaren (1780, 1781, 1784 en 1785) is de verhouding tussen de ingeboekte bedragen constant.

De hoogste bedragen worden onder J ingeboekt (maximaal f316,-) en de laagste onder de letters N en V (f3,- à f5,-) in 1780.

Voorts valt het op dat de letters K, Q, X, Y en Z ontbreken in het Journaal op de letteren.

Dat is begrijpelijk omdat achternamen welke met die letter beginnen, niet veel voorkomen.

Ook is het opmerkelijk dat er tussen 1710 en 1725 in sommige gevallen twee letters ingeslagen zijn, een grote én een kleine (en geen waarde?). Een verklaring hiervoor is nog niet gevonden.

Dankzij de database op www.loodjes.nl hebben we de beschikking over een overzicht van ruim zestig Haarlemse bakenloodjes, types Kussen-dragers HCxx en HDxxxx.

Op de voorzijde staat het wapen van de stad Haarlem. Op de keerzijde van type HC staan de laatste twee cijfers van het jaartal en vanaf ongeveer 1690 (type HD) het volledige jaartal en de ingeslagen letter(s) en/of de waarde in stuivers.

Het oudste loodje waarop een waarde (zes stuivers) vermeld staat dateert van 1691.

In het overzicht ontbreken de letters K, Q, X, Y en Z. Het is een perfecte match met de borderellen.

Borderellen

Ook is de tariefswijziging van 1761 duidelijk herkenbaar in de database.

De oudste bakenloodjes hebben waarden van zes en twaalf stuivers. De jongere hebben waarden van tien en vijftien stuivers.

Het Journaal met de namen van schippers is nog niet opgedoken. Van

hun namen is vooralsnog alleen schipper Vereijcken uit Brussel bekend. Hij beklagde zich in 1799 over het niet branden van de Lantaarn in Oude Wetering, waardoor zijn schip met 'costelijke' lading verloren ging. Bekend is dat er vanaf halverwege de achttiende eeuw een intensieve handel in Hollandse haardas naar Brabant en Vlaanderen bestond, waar de as gebruikt werd voor bemesting van akkers.

De 'costelijke' lading zou wel eens uit haardas bestaan kunnen hebben.

duidelijk dat Patyn zich goed in de historische documenten verdiept had. Cornelis van Campen en Albert de Klerck noemt hij, alsmede ene Fredrik Rents, de 'vijfde voorzaat' van rendant Patyn.

Eerder was hij 'contrarolleur' van de grafelijkheidstol bij Spaarndam. Hier was hij na het aantreden van stadhouder Willem IV in 1747 en de daaropvolgende 'wetsverzetten' van 1748, aangesteld door burgemeester Pieter Steyn, zijn latere zwager. Patijn heeft het tot raad, schepen

van de KSGV van 1772-1778 en directeur van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen (opgericht in Haarlem in 1752) vanaf 1777 en Hoogheemraad van Rijnland. Hij leefde van 1721-1790.

Patijn verwerkt de inkomsten op jaarlijkse borderellen. Voor de jaren 1780 t/m 1785 zijn de inkomsten volgens, het door hem gebruikte 'Journaal op de letteren', op een rijtje gezet.

De bedragen in de onderste regel hebben betrekking op ontvangsten van de 'commissarissen'.

In 1780 werd f 9,- 'Ontvangen van Dina van de Weetering commissarisse na aftrek van een derde part van zeeven en twintig Schippers, welke binnen de stad Haarlem hebben gelost en niet zyn doorgevaaren, volgens de Memorie hierneevens overgeleevert'.

In 1784 is 'Ontvangen van Femmetje van de Weetering commissarisse na aftrek van derdepart van 22 Schippers, welke binnen de stad Haarlem hebben gelost en niet zyn doorgevaaren, volgens memorie hierbij overgeleevert 7.7.4.'

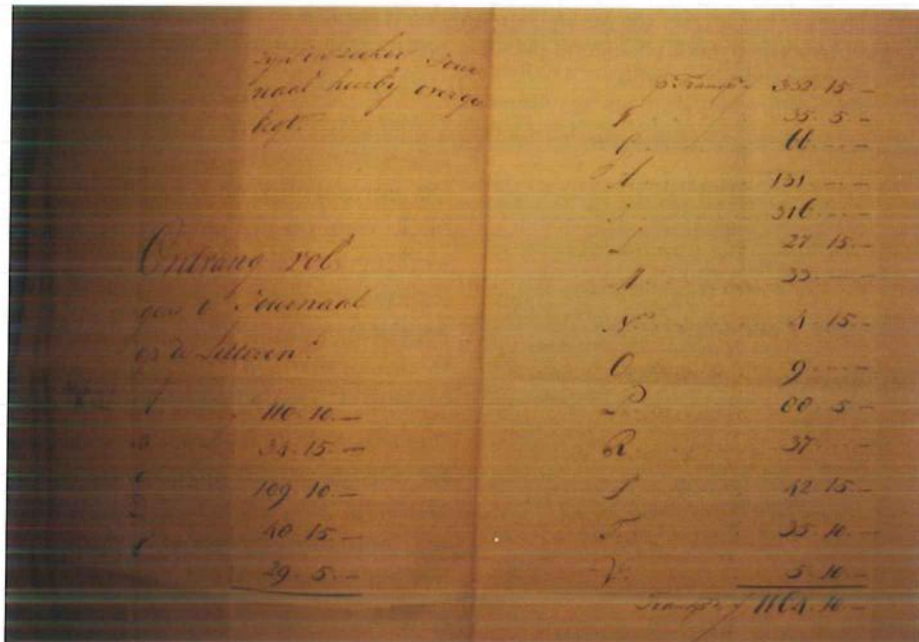
De ontvangst van commissaris Femmeteje van de Weetering beliep een bedrag van f 5.-- in 1785. Samen met de huur van landen à f 10.-- beliepen de totale inkomsten in dat jaar f 1.147.--.

Daar stonden uitgaven à f 632.8.14 tegenover.

Rendant Gijsbert Adriaan Patyn kon voor het jaar 1785 dan ook concluderen: 'dus meerder ontfangen als uitgegeeven f 514.11.2'.

Het is nog niet duidelijk waarop het geld dat de commissarissen inbrachten precies betrekking had.

(wordt vervolgd)

De rendant

Van de vele Haarlemse functionarissen die genoemd worden in de documenten speelt de rendant een centrale rol. Hij was de 'accountant', die de rekeningen van de twee lantaarns aan het Haarlemmermeer opstelde.

Albert de Klerck die de rekeningen opstelde in 1673 en 1674, zou als eerste rendant beschouwd kunnen worden. De overzichten van inkomsten en uitgaven die hij maakte, werden qua structuur nauwgezet gevolgd. De als 'borderel' aangeduide overzichten bleven opvallend identiek, ook qua bewoordingen en betalingen, zoals het loon voor de lantaarnopsteker.

Van één Haarlemse rendant is vrij veel bekend. Op een rekening uit 1780 maakt hij zich bekend als Gysbert Adriaan Patyn. Het is

Tabel Ontvangsten in 1780, 1781, 1784 en 1785 van schippers.

	1780	1781	1784	1785
A	98.--	110.10	100.5--	105.5
B	38.15	34.15--	27.--	23.15
C	93.--	108.10--	90.5--	96.10
D	45.5	48.15--	43.15--	55.15
E	25	29.5	32.--	22.10
F	35	35.5--	31.10--	23.10
G	83.5	86.--	81.10--	83.10
H	142.15	131--	138.15--	134.10
Transp.	542.--		525.--	
J	290.--	316--	293.5--	290.--
L	27.15	27.15	31.10--	28
M	28.15	33--	27.10--	28
N	3--	4.15--	4--	3.5
O	9.10	9--	8.10--	6.10
P	85.10	88.5--	78.--	78.10
R	42.5	37--	38.5--	40.5
S	41.15	42.15--	48--	48
T	27.5	35.10--	28.5--	31.10
V	3.5	5.10--	4--	5.5
W	51.15	61.5	58.10--	61.10
TOT	1152.15	1225.15--	1142.15--	1132.--
Comm.	9.--	8.8.10	7.7.4	5.--

en burgemeester van Haarlem geschopt. Verder was hij honorair lid

Bezit u ook nog gevonden loodjes met het stadswapen van Haarlem? Dan zouden wij dat graag vernemen. Meld deze svp aan op onze website, bedankt alvast.

www.loodjes.nl